

Usporedba Eshilove tragedije Okovani Prometej i mita o Prometeju

Pucar, Matea

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:151723>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-27**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti i pedagogije

Matea Pucar

Usporedba Eshilove tragedije *Okovani Prometej* i mita o Prometeju

Završni rad

Doc. dr. sc. Tina Varga Oswald

Osijek, 2015.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Određenje mita.....	2
2.1. Mit i filozofija.....	4
2.2. Mit i religija.....	5
2.3. Mit i književnost.....	6
3. Postanak tragedije	7
3.1. Struktura tragedije	8
4. Usporedba tragedije <i>Okovani Prometej</i> i mita o Prometeju	10
4.1. Tema.....	10
4.2. Likovi.....	12
4.3. Struktura	14
5. Zaključak.....	16
6. Literatura.....	17

1. Uvod

Cilj ovog rada je usporediti mit o Prometeju i Eshilovu tragediju *Okovani Prometej* kako bi se prikazalo na koji način tragedija u svojoj izgradnji koristi mit, što preuzima od njega, a što uvodi, odnosno kako prilagođuje mitsku priču tragičkoj tematici i strukturi. Najprije su kroz različite teorije mita i tragedije predstavljene mitske i tragičke karakteristike. Mit je prikazan kao sastavni dio religije koji ostaje na primitivnoj razini narodnog shvaćanja svijeta, a potom je prikazan njegov razvoj i utjecaj mita kao jednostavnog oblika na tragediju kao dramsku vrstu. Objasnjeno je kako tragedija uzima mitski okvir da bi se dalje izgradila kao samostalna dramska vrsta koja više nema veze s običajima i narodnim prigodama. Naglasak je stavljen na način na koji tragedija koristi samo dio mitske priče s tragičnim junakom, krivnjom, sukobom i kaznom kako bi stvorila dramatičnu radnju i izazvala katarzu, srž cijele tragedije.

2. Određenje mita

Mit pripada raznim područjima znanosti i može se opisati s različitih gledišta. Književni teoretičar Solar u knjizi *Roman i mit* (1988: 46) navodi da postoje mitovi o mitovima kao i filozofske i znanstvene teorije o mitovima. Mitovi o mitovima govore o nastanku i smislu mitova, dok filozofske i znanstvene teorije nastoje najprije obuhvatiti mit, a zatim ga opisati, objasniti i protumačiti na temelju nekih pretpostavaka i izvedenih zaključaka.

Jedno od mogućih određenja mita daje Solar u knjizi *Rječnik književnog nazivlja* (2006: 187), gdje navodi da je mit višeznačni naziv koji se najčešće koristi kako bi se označilo svetu priču, uključenu u mitologiju kao sustav znanja kojem se vjeruje. Druga značenja izvedena su iz različitih teorija mitova pa se mit shvaća kao izmišljena priča nasuprot istinitoj povijesti, kao način mišljenja i kao jezik različit od jezika kakvim se danas služimo.

Teorija književnosti pojednostavljuje takva shvaćanja mita i određuje ga kao jednostavni oblik. Književni teoretičar Jolles u knjizi *Jednostavni oblici* (1978: 69) mit određuje kao primitivan nazor postanka svijeta i shvaćanja života i prirode. Čine ga pitanja čovjeka koji želi shvatiti svijet sa svim njegovim pojavama i odgovori na ta pitanja. Život i priroda shvaćeni su fantazijski i antropomorfno, ali takva objašnjenja sadrže svojevrsnu logiku u kojoj se nalazi jednostavno objašnjenje postanka svega. Takvo tumačenje tvori sastavni dio religije i filozofije na početnom razvojnom stupnju.

Osim religijom i filozofijom, prostor kulture koji mitovi otvaraju nadograđuje se i umjetnošću i znanostima. Solar (1988: 36) navodi da su sve kulture zasnovane na mitovima jer ih oni na određen način opravdavaju i objašnjavaju postojanje svih društvenih institucija.

U objašnjavanju postojećeg sudjeluje mnoštvo mitova koji čine određenu mitologiju, dok je svaki pojedinačni mit dio cjelovite poruke. Potrebno je poredati mitove kako bi se vidjelo ponavljaju li se isti ili slični motivi u različitim vezama s drugim motivima. Takvi motivi nazivaju se *mitemi* (Solar, 2008: 169). Solar u knjizi *Edipova braća i sinovi* (2008: 169) navodi da *mitemi* odgovaraju motivima u književnosti, a svaki mit sastoji se od niza *mitema*. *Mitemima* se uspostavljaju smislene veze među pojavama i ljudima, ali na takve veze nismo naviknuli u zbilji. Mit ima svoju čvrstoću i osiguran je od upletanja zbilje. On je *zatvoreni oblik pripovijedanja* (Solar, 2008: 41), što znači da je usmjeren prema vlastitoj zbilji o kojoj govori konačno i potpuno i u koju se vjeruje. Govori o prvobitnom stanju tako da se ono smatra obvezno istinitim i ne treba se obrazlagati i dokazivati.

Iako se mit smatra neupitnom istinom koju ne treba obrazlagati i dokazivati, Solar (2008: 28) navodi da se može tumačiti i objašnjavati. Tumačenje se može odrediti kao prevođenje s

jezika mita na jezik znanosti ili filozofije, odnosno otkrivanje dubljeg smisla onoga što je mitom naizgled jednostavno rečeno. Za razliku od tumačenja, objašnjenje se bavi razlozima i uzrocima pojave određenog mita, odnosno tko, zašto, kako i kada je objavio ono što je u mitovima rečeno i kome je to namijenjeno. Mit je istovremeno dijakronijski, jer se vraća u prošlost, opisuje razvitak i nastajanje, i sinkronijski jer služi kao sredstvo za objašnjavanje sadašnjosti. Dijakronijska razina odgovara razvijanju priče, a sinkronijska njezinom shvaćanju. Iako se u mitu opisuje razvijanje u prošlosti, mitsko se vrijeme ne može shvatiti kao nešto što teče i ne može se odrediti. Ono je shvaćeno kao priča koja obuhvaća čitav život i svijet. Također, mitski jezik obuhvaća sve jezične iskaze. Ne smeta mu različitost jezika jer se usvaja i širi bez obzira na jezične granice. Budući da je mit *prozaičan* (Solar, 2008: 39), on se može prepričavati i prevoditi na različite jezike, a da ne izgubi svoj smisao.

Mitovi čine temelj svake kulture jer govore o njezinom postanku i postanku svih njezinih institucija. Smatraju se istinitom i konačnom pričom, ispričanom na jednostavan način tako da je razumljiva svima. Zbog toga se filozofija, religija i književnost, važni dijelovi kulture, razvijaju na temeljima koje postavlja mit, a tek se kasnije, postupnom izgradnjom, od njega odjeljuju.

2.1. Mit i filozofija

Mitologija obuhvaća cjelokupno iskustvo života i svijeta pa se mitovi shvaćaju kao *životna filozofija* (Solar, 1988: 49). To znači da se mit uklapa u neko najopćenitije shvaćanje života koje se može suprotstaviti drugim shvaćanjima koja povezujemo s filozofijom i znanošću. Filozofija općenito, kao način mišljenja koji bitno određuje našu kulturu, predlaže nove termine i pojmove pa tako predlaže i nov način mišljenja i govorenja. Taj se način razlikuje od mitskog mišljenja i govorenja pa se filozofija odjeljuje od mitologije i suprotstavlja joj se.

Do mijenjanja značenja riječi *mythos*, grč. *mit* (Solar, 2008: 16) dolazi kada grčki filozofi počinju kritizirati spoznaju utemeljenu na mitu pa mu suprotstavljaju *logos*, grč. *riječ* (Solar, 2008: 16). *Logos* dobiva značenje onoga što je povezano s razumom i pravom spoznajom, dok *mythos* dobiva značenje lažne priče, nečega što proturječi razumu i spoznaji. Ima pogrdan prizvuk i označuje neosnovanu tvrdnju jer se ne oslanja ni na kakve dokaze i obrazloženja, nego je sam sebi dostatan.

Mit je takav jer pripada dobu koje još nije došlo do racionalnog objašnjenja povijesti. Budući da se mitovi više služe maštom nego razumom pri opisu te povijesti, predlaže se njihovo alegorijsko tumačenje. Solar (2008: 56) navodi da tradicija alegorizma nastaje na temelju prevođenja mitskog jezika na jezik filozofije, pa tako, naprimjer, iz grčke mitologije Posejdon označuje vodu, Hefest vatru, Atena mudrost. Mitovi slikovito opisuju ono što filozofija razumski objašnjava. Također, naziv *euhemerizam* (Solar, 2008: 57) predstavlja orijentaciju u tumačenju i objašnjavanju mitova koja mit smatra naknadnom interpretacijom povijesnih događaja. To je interpretacija kojoj je svrha osigurati tradiciju divinizacijom ljudi i njihovih djela.

Filozofija se suprotstavlja mitu jer nije racionalan, ne može se dokazati i obrazložiti, nego se u njega može tek vjerovati. Prema filozofskom mišljenju, mit pripada religiji zbog subjektivnog načina shvaćanja svijeta i vjerovanja u priče u kojima su likovi bogovi i polubogovi.

2.2. Mit i religija

Mit upućuje na pitanja života i smrti, čovjekova postojanja i smisla života, odnosno na nešto sveto. Kako čovjeku nije dovoljan samo spomen na prvobitno stvaranje, on nastoji ono što je u mitu ispričovijedano i doživjeti. Tome služi ritual. Mit i ritual bitni su i temeljni dijelovi religije. Ritual aktualizira mit i predstavlja znak božje prisutnosti među ljudima. Biblijski stručnjak Tomić u članku *Mit i religija* (1991: 142) navodi da se mitsko cikličko poimanje prirode i povijesti ostvaruje ponavljanjem, odnosno vršenjem rituala. Tako se održava postojanost mita i sjećanje na njega. Tu se uvijek nanovo ostvaruje susret sa svetim i tajanstvenim božanstvom i na taj način čovjek zadovoljava svoju potrebu za njegovim prisustvom i doživljavanjem onoga što je u mitu ispričovijedano. Smisao rituala je da nas neprestano podsjeća na ono što je za život presudno, što je stabilno i uvijek prisutno u promjenama života i svijeta. On je *nadvremenski* (Tomić, 1991: 142), a ta se karakteristika povezuje s vječnosti što je jedna od temeljnih odrednica religije.

Solar (2008: 44) navodi da je cjelokupno razumijevanje mita zasnovano na vjerovanju, a ne na znanju ili osobnom iskustvu. Mit ima važnu ulogu u cjelokupnoj kulturi kao načinu na koji se čovjek održava u prirodi. Čovjek je biće koje ne može preživjeti zahvaljujući samo svojoj biološkoj prilagođenosti, nego mora razviti sustav koji mu omogućuje nadoknaditi biološke nedostatke. Takav sustav rješava praktične probleme održavanja života zajednice i u zajednici. Problemi se mogu pojaviti izvana, zbog prirode koja nije savladana, i iznutra, zbog nasilja pojedinaca koje može razoriti zajedništvo ljudskog društva. Vrijeme nosi opasnosti za čovjeka jer je tijekom događaja u vremenu neizvjestan. Zato je potrebno napraviti iskorak iz tog vremena. Ritual je taj iskorak. Sudionik rituala živi već proživljeno, sudjeluje u vječnom ponavljanju istoga što mu osigurava sigurnost u neizvjesnom životu. Pojedinač sudjeluje u kolektivnim radnjama koje su dovele do toga kako je danas, a one se pripisuju višim bićima. Ritualom i mitom povezuje se božansko i ljudsko. Mit se sluša za vrijeme rituala kako bi se zapamtio i potvrdio. Ritual povećava učinak mita i čini da mit postane upečatljiviji u sjećanju, a mit objašnjava i potvrđuje ritual. Solar (2008: 143) navodi da ritual ima smisla jedino preko mita koji ga potvrđuje, a mit nema smisla bez rituala koji ga oživljava. To su dva neraskidiva dijela svake religije.

Tomić (1991: 139) navodi da je mit jezik prirodnih religija dok u istinite povijesne religije prelazi u prenesenom smislu. Mitske su priče svjetovne i nemaju veze s Bogom i religijom kršćanstva, kao ni s ostalim povijesnim religijama u kojima se elementi mita uzimaju tek alegorijski.

2.3. Mit i književnost

Jolles (1978: 69) navodi da je mit jednostavni oblik koji se bavi pitanjima prvobitnog stvaranja. Budući da su mitovi nastali kao usmena predaja koja se ponavljala tijekom vršenja rituala, oni pripadaju usmenoj književnosti. Solar (2008: 38) navodi da se u velikom dijelu mitova pojavljuju formule koje su karakteristične i za druge vrste usmene književnosti. Razlika je u tome što mit ne zahtijeva uvodne formule i upozorenja kada će se pričati fikcija. On zahtijeva da se njegov jezik razumije kao običan. Mit ne može biti ukrašen pjesničkim figurama, ne može biti metaforičan ili ironičan, nego izražavanje u njemu teži za jednostavnim rečeničnim konstrukcijama. Mit je *prozaičan* (Solar, 2008: 39). To znači da se on može prepričati i to tako da u tom prepričavanju ne izgubi svoj smisao. Mit je priča koja obuhvaća svo zbivanje jer nema ničega bitnoga prije priče o stvaranju svijeta i na nju se ništa ne može nadovezati. Sve je već rečeno i u to se može vjerovati ili ne vjerovati. Mit je u tom smislu *zatvoreni oblik pripovijedanja* (Solar, 2008: 41) jer odgovara konačno i potpuno na određena pitanja. Dok je u književnim djelima smisao u svakom pojedinom djelu, smisao mita se nalazi u mitologiji. Mit funkcionira jedino u sklopu mitologije, uspoređujući se i nadovezujući se na ostale mitove u njoj. Sam po sebi nema smisao. Za razliku od drugih priča u književnosti, priča u mitu može se sagledati samo iz jedne perspektive i kao jedna apsolutna istina.

Književni teoretičar Meletinski u knjizi *Poetika mita* (1983: 283) navodi da je književnost povezana s mitologijom preko folklor. Tako su drama i lirika prvobitno usvajale elemente mita kroz rituale, narodne svetkovine, i religiozne misterije. Na taj su se način mitovi s jedne strane očuvali, a s druge strane nadilazili. Svjetska književnost, koja započinje navođenjem raznih mitologija, u svojim kasnijim razdobljima, antici i srednjem vijeku, koristi mitologiju i njezine elemente u izgradnji samostalnih književnih djela. Mitovi služe kao okvir i polazište za stvaranje književnosti. Daju joj temeljne elemente na kojima se ona izgrađuje. S vremenom se književnost osamostaljuje, prestaje biti funkcija u pojedinim dijelovima života, odjeljuje se od rituala i običaja pa tako napušta mitske elemente.

3. Postanak tragedije

Književni povjesničar Lesky u knjizi *Povijest grčke književnosti* (2001: 231) navodi da se tragedija razvila iz ditiramba, zvorske lirske pjesme posvećene bogu Dionizu. Glavna prigoda prikazivanja tragičkih drama u Ateni u 5. stoljeću bila je svetkovina *Velikih Dionizija*. Na tim svetkovinama nastupala su tri tragička pjesnika s tri tragedije i jednim zaključnim veselim igrokazom, satirskom igrom. Tragedije su bile organske ili samostalne. Organske su bile sadržajno povezane, a obrađivale su velike epske teme. Kasnije su tragedije većinom bile samostalne, sastavljene od tri nezavisna zaokružena dramska teksta u kojima se govorilo o pojedincima i njihovim privatnim životima, za što je trilogija bila preopsežna. Postupno je došlo do izdvajanja korovođe iz ditirampskog zbora i stvaranja dijaloga između njega i ostatka zbora. Tako su korovođa i zbor počeli predstavljati određene likove, što je bila prekretnica u nastajanju tragedije od ditiramba. Kako se na Dionizijevim svetkovinama žrtvovao jarac (grč. tragos), ditiramb je promijenio naziv u jarčevu pjesmu ili tragodiju, odnosno tragediju. To je bio dugotrajan proces u kojem su sudjelovale obredne igre i tužaljke na grobovima palih heroja. Tragedija je imala kultno značenje. Njezino se izvođenje smatralo svečanošću, ali ona se od pravih obreda razlikovala po tome što su postojali glumci, izvođači i publika. Predstave su bile važan dio obrednih postupaka, ali same nisu bile ritual.

Solar u knjizi *Povijest svjetske književnosti* (2003: 65) navodi da je grčki tragičar Eshil prvom glumcu dodao drugog, a način na koji njegovi likovi i kor govore prepun je metaforike i krasi ga uzvišen stil. Stalno je prisutan osjećaj sućuti s ljudima i herojima koji su podređeni sudbini. Sofoklo uvodi trećeg glumca, smanjuje ulogu kora, a naglašava dramsku radnju i dijaloge. Dok su Eshilovi likovi razumljivi jedino na mitskoj podlozi, Sofoklovi govore i djeluju na pozornici, a tekst sam po sebi čini ozbiljnu i završenu radnju.

Tragedija se od prvotnog pojavljivanja isključivo u sklopu narodnih svetkovina i kao dio obrednih igara razvila u samostalnu dramsku vrstu koja posjeduje svoju autonomiju i ne ovisi o različitim narodnim prigodama. Iako se izgrađuje na mitskom okviru, dobila je vlastiti tijek i strukturu s osnovnim tragičkim elementima.

3.1. Struktura tragedije

Grčki filozof Aristotel u *Pjesničkom umijeću* (2005: 25) navodi na koji je način tragedija strukturirana. Čine ju: uvod, čiji su oblici prolog i parod, epizodij, korska pjesma i eksod. Izvedba tragedije započinje prologom ili parodom koji tumače mitsku podlogu drame. Utvrđuju se likovi, mjesto i vrijeme radnje, iznose se bitni događaji koji su se zbili prije zbivanja u tragediji, a potrebni su radi boljeg razumijevanja djela. Prolog je kod svakog autora drugačiji pa se jedino iščitavanjem njihovih djela može vidjeti na koji način pojedini autor uvodi u tekst. Mitsu priču ne bi trebalo poistovjetiti sa sadržajem pjesme ili drame. Usprkos mitskom okviru, pišćev je zaplet nov i postupno se otkriva. Tragedija nije otkrila nove metre, ali je novina spajanje poznatih metričkih žanrova unutar jednog pjesničkog djela. Epizodij predstavlja dijelove teksta između glumca i kora. Kor je činila anonimna skupina predstavljača sastavljena od 12 do 15 koreuta. On je organski dio grčke tragedije i budući da predstavlja konvenciju, njegovu ulogu ne treba tumačiti realistički. Kor započinje dramu i nosi dramsku radnju. Korske pjesme na neki način dijele epizodije, a imaju funkciju stance između činova i služe da se premoste vremenski skokovi u radnji ili prikriju zbivanja u izvanscenskom prostoru, kao što su promjena kostima ili maske. Korske pjesme pridonose popuštanju napetosti radnje te pružaju priliku publici da promisli o onome što se dogodilo. To još uvijek nisu prave stanke jer je kor i dalje vezan uz radnju i ostaje pred gledateljima za vrijeme trajanja cijele tragedije. Razvitkom kazališne tehnike i scenografije, kasnije dolazi do prave podjele na činove u tragediji. Eksod predstavlja završni čin, ali se odnosi i na glazbu koja je pratila konačan izlazak kora. Kor je tijelo koje reagira na zbivanja na način na koji bi publika reagirala, odnosno on je sredstvo za iznošenje pjesnikovih misli. Kao što eksod označava kraj izvedbe tragedije, tako se epilog može odrediti kao kraj teksta tragedije koji predstavlja konačnu riječ ili poruku autora.

Aristotel (2005: 15) navodi da fabule mogu biti jednostavne ili kompleksne. Jednostavna je ona u kojoj obrat nastaje bez peripetije ili prepoznavanja, a koja se odvija dosljedno i jedinstveno. Kompleksna je ona u kojoj se obrat događa uz prepoznavanje ili peripetiju. Zaplet je dio od početka priče do posljednjeg prizora prije nego počinje obrat u sreću ili nesreću, a raspletom onaj od početka obrata do kraja drame. Tijek tragedije uključuje osnovne elemente tragedije: tragičnog junaka koji je središnji lik i koji stradava ne zbog svoje krivnje, nego zbog zle sudbine, tragični sukob junaka s ostalima zbog različitih uvjerenja, tragičnu krivnju zbog koje junak trpi i tragični završetak u kojem junak tragično završava. Tragedija oponaša ozbiljnu radnju ukrašenim govorom kojem je cilj radnju učiniti još dramatičnijom. Takav stil pisanja naziva se uzvišeni stil. Budući da su karakteri u tragediji dobri i primjereni, dolazi do sažaljenja i

oslobođenja od osjećaja straha nad junakovom zlom sudbinom. Aristotel takve osjećaje naziva katarzom. Ona predstavlja srž njegova poimanja tragičnog.

Tragedija svojim obilježjima koja se provlače kroz tragičku strukturu želi utjecati na gledateljeve osjećaje. Sve se svodi na moralno, duhovno i psihološko pročišćenje kod gledatelja, navođenje na sažaljenje i promišljanje. Namjera tragedije se u potpunosti odvaja od prvotne namjere zabavljanja u sklopu obrednih igara. Ona traži moralnu i intelektualnu angažiranost gledatelja.

4. Usporedba tragedije *Okovani Prometej* i mita o Prometeju

4.1. Tema

Prema Gravesu (2003: 39), Prometej je sin titana Japeta i nimfe Klimene, a njegova su braća bili Epimetej, Atlant i Menotije. Lik Prometeja pripada najvišim stvaralačkim uzletima grčke mitologije. On je utjelovljenje hrabrosti, ponosa, prkosa i otpora starom poretku. Predstavlja čovjekoljublje i ljubav za slobodu pa se zato ubraja među najstarije i uvijek žive simbole borbe za napredak i sreću čovječanstva.

Uzimajući lik mitskog Prometeja, Eshil stvara tragediju *Okovani Prometej*. Govori se o titanu koji je ljudima darovao vatru i time naljutio vrhovnog boga Zeusa. Zato ga je Zeus dao prikovati za kavkasku stijenu gdje će provesti vječnost. Postoji niz pojedinosti koje mit sadrži, a tragedija ne slijedi, ali i koje tragedija uvodi, a u izvornom se mitu ne pojavljuju. Mit o Prometeju polazi od navođenja Prometejeve obitelji. Poseban se naglasak stavlja na brata Atlanta i njegovu vladavinu. Opisan je tadašnji poredak među bogovima, borba Krona i Zeusa za vlast, te stupanje Prometeja na Zeusovu stranu jer je želio novo i pravednije uređenje svijeta. U tome se odmah na početku mita potvrđuje njegova dobrotu i plemenitost, zbog čega je Prometej junak prikladan za tragediju u kojoj se pojavljuju upravo takvi karakteri. Prometej je brinuo o ljudima.

„PROMETEJ: Bez pameti su svoja djela radili,

Sve dok im ne pokazah zvijezda izlaske

I zalaske, što teško bje razlučit.

I broj, vrhunac svakog domišljaja

Iznađoh za njih, zatim slova sastavke.“

(Eshil, 2005: 48)

On je na ljude i bogove gledao ravnopravno, iako ih Zeus nije toliko poštivao. Zbog toga je Prometej odlučio prevariti Zeusa. Održana je rasprava koje dijelove bika treba žrtvovati bogovima, a koje ostaviti ljudima, a Prometej je bio sudac. Prevario je Zeusa tako što ga je naveo da za bogove izabere kosti koje su bile prekrivene debelim slojem sala. Zato je Zeus ljudima oduzeo vatru koju je Prometej kasnije ukrao sa svetog ognjišta na Olimpu i odnio je na dar ljudima. O svemu što je Prometej darovao ljudima, kao i to da ih je naučio brojnim vještinama i urazumio ih, saznajemo i u tragediji, ali naknadno kada je Prometej već prikovan za stijenu. Tragedija u ovom dijelu prati mit jer je bit lika Prometeja njegovo čovjekoljublje i uzdizanje čovjeka iz prvobitnog stanja, a to se najbolje vidi u opisu onoga što im je podario i s čime im je pomogao. Tragedija započinje okivanjem. Zeus je poslao sinove Hefesta i Hermesa da ga zbog

neposluha okuju, ali Prometej je znao da Zeusova vladavina neće potrajati vječno jer mu je o tom proročanstvu pripovijedala majka. Znao je kako će i kada Zeus pasti s vlasti i to je bilo njegovo oružje. Kada je čuo za to proročanstvo, Zeus je poslao Hermesa da sazna tajnu od Prometeja u zamjenu za njegovu slobodu. Prometej nije htio pregovarati pa ga je, zajedno sa stijenom, vrhovni bog srušio u bezdan. Rušenjem stijene u bezdan, tragedija završava. Prije završetka, samo se nagoviješta daljnje odvijanje radnje koje ponovno prati mit: Zeus izvodi okovanog Prometeja na svjetlo kako bi ga izložio novim mukama. Godinama je ljeti trpio žegu, a zimi mrazeve. Uz to mu je orao preko dana ključao jetru koja bi preko noći ponovno zarasla. Prometej je trpio svoju sudbinu i nije se kajao, a sve je to činio zbog ljudi u čemu se vidi njegova dosljednost kao bitna karakterna crta mitskog, ali i tragičnog junaka. U mitu se nadalje navodi kako je Zeus Prometejevom bratu Epimeteju poslao ženu Pandoru koja je bila lijepa, ali glupa, zla i lijena. Pandora je otvorila vrč u koji je Prometej s naporom zatvorio sve duhove koji su mogli naškoditi ljudima: starost, težak rad, slabost, ludilo, porok i strast. Varljiva nada, koja je također bila u vrču, pomogla im je da ne počine opće samoubojstvo.

Tematski, mit objašnjava postanak vatre i ostalih blagodati koje je Prometej darovao ljudima, kao i nedaća koje su ih snašle kada je Pandora otvorila vrč, dok je u tragediji tema tragična krivnja koju Prometej snosi. Tragedija *Okovani Prometej* predstavlja dio mita o Prometeju jer se u njoj govori samo o okivanju Prometeja i njegovom vremenu pod okovima. Doznaje se razlog njegove kazne, a daljnje odvijanje radnje tek se nagoviješta. Odabran je jedan dio mita o Prometeju u kojem su naglašeni tragički elementi..

4.2. Likovi

U mitu se pojavljuju Prometejeva braća Epimetej, Atlant i Menotije. Dok se u tragediji spominje Atlant i kazna koju služi, u mitu je opisana i njegova vladavina. Navodi se da je on bio Posejdonov sin i da je poznavao sve dubine mora. S Menotijem se pridružio Kronovoj strani pa je Zeus nakon svoje pobjede ubio Menotija, a Atlanta osudio da čitavu vječnost nosi nebeski svod na svojim ramenima. Ta se Zeusova osuda navodi i u tragediji kako bi se dočarala njegova okrutnost i osvetoljubivost. U mitu se opisuje i Prometejev odnos s Atenom, Zeusovom kćeri čije je rađanje iz Zeusove glave pomogao Prometej. U znak zahvalnosti, ona ga je naučila brojne korisne stvari koje je prenio ljudima. Ona mu je također dopustila pristup Olimpu kako bi mogao uzeti vatru koju je Zeus oduzeo ljudima. U mitu se pojavljuje i Pandora, žena koju je Zeus poslao Epimeteju kao osvetu za Prometejeva djela.

Eshil u *Okovanog Prometeja* uvodi likove kojih u mitu nema. Zbor čine Okeanide, Okeanove kćeri. Imaju važnu ulogu u strukturalnom dijelu tragedije. Književni teoretičar Sironić u knjizi *Rasprave o helenskoj književnosti* (1995: 153) navodi da su Okeanide nježne djevojke koju su Prometeja nagovarale na pokornost i koje u odlučnom trenutku nalaze u svojoj ljubavi i prijateljstvu snagu da se suprotstave Zeusu i da podijele sudbinu s Prometejem. Okean također savjetuje Prometeju da se pokori, a u razgovoru s njim doznaje se o sudbini Prometejevog brata Atlanta. Još jedan važan lik koji tragedija uvodi jest Ija, Inahova kći, još jedna žrtva Zeusove osvete. Tražila je od Prometeja da joj prorekne što je dalje čeka. Spominje se i stooki Arg, Ijin čuvar koji je budnim okom prati. Saznaje se da će od roda Ijinog sina Epafa poteći Prometejev spasitelj.

Likovi koji se pojavljuju i u mitu o Prometeju i u *Okovanom Prometeju* su Prometej i Zeus. Prometej je polučovjek, polubog, tipičan junak grčke mitologije kojeg preuzima grčka tragedija. Sironić (1995: 145) navodi da je Prometej bio jedini od bogova koji se toliko približio ljudima da mu je bilo lako pripisati i ljudske osobine. Zato je njegova patnja bliska ljudima i može ganuti. On je lik velika srca koji je dosljedan sebi i svojim uvjerenjima. Iako tragično završava, Prometej je moralni pobjednik. Za razliku od njega, Zeus je tiranin koji ne mari za druge. Želi da sve bude podređeno njemu i sve će napraviti da dođe do svojih ciljeva. Zeus je krajnje nemoralan i po tome čista suprotnost Prometeju. Jedina zajednička karakteristika tih dvaju likova je upornost u svojim namjerama bile one dobre ili loše. U mitu i tragediji se pojavljuju još i Hefest i Hermes, Zeusovi sinovi. U mitu je Hefest na Zeusovu zapovijed načinio Pandoru od gline, a Hermes ju je doveo Epimeteju. U tragediji su Hefest i Hermes okovali Prometeja. Hefest nije prikazan kao okrutan. On se dvoumio prije nego što je okovao Prometeja,

ali kod njega prevladava strah od oca. Za razliku od Hefesta, Hermes je karakterno jednak Zeusu. Okrutan je i osvetoljubiv i ni na trenutak se ne sažalijeva nad Prometejem.

Tragedija preuzima od mita glavne likove koji su presudni za radnju jer su potpune suprotnosti zbog čega se dramatičnost još povećava. Preuzima i likove koji sudjeluju u okivanju budući da je ono, kao Prometejeva kazna, tema tragedije. Eshil je u *Okovanog Prometeja* uveo neke likove grčke mitologije, jednog po jednog, koji se u mitu o Prometeju ne navode, a sve kako bi među likovima stvorio dijalog koji je presudan za dramsku strukturu. U tragediji se pojavljuje manji broj likova jer je izostavio one likove koji nemaju veze s njegovom kaznom, dok su u mitu oni bitni kako bi se tumačili postanak i porijeklo određenih pojava.

4.3. Struktura

Kroz mitove se čovjek želi upoznati s porijeklom svoje kulture i svega što ga okružuje. U mitu o Prometeju, to je postanak vatre i drugih blagodati za ljudski rod. Sinkronijski objašnjava ono što postoji, a dijakronijski se vraća na priču o postanku istoga. Za razliku od mita o Prometeju, tragedija *Okovani Prometej* podijeljena je na pet činova. Uvodni dio tragedije čini okivanje Prometeja. Radnja započinje u središtu sukoba, a zbiva se na relaciji zločin – kazna. Do zapleta dolazi kada se saznaje da postoji tajna o Prometejevom oslobođenju i svrgavanju Zeusa s vlasti. Radnja kulminira kada Hermo dolazi pregovarati s Prometejem i kada mu nudi slobodu u zamjenu za pokoru i odavanje tajne. Do peripetije ne dolazi jer Prometej ostaje dosljedan u sukobu s vrhovnim bogom i zbog toga u završnom dijelu tragedije stradava. Prometej je zato tragičan junak koji snosi tragičnu krivnju i tragično završava. Tragedija je pisana uzvišenim stilom, a na kraju se pojavljuje katarza zbog osjećaja straha i sažaljenja nad Prometejevom sudbinom. Ipak, katarza nije potpuna jer Prometej zna da će Zeus biti svrgnut s vlasti i da će se roditi njegov spasitelj, iako se to u samoj tragediji ne događa, nego samo naviješta. Kao bitan dio tragedije pojavljuje se zbor. Prisutan je u svim činovima kako bi vodio dijalog s Prometejem i komentirao radnju. Budući da je Prometej okovan i nepomičan, scena je također ograničena. O svemu se doznaje tek kroz razgovor Prometeja i drugih likova, ali se te radnje u tragediji ne odvijaju. Naglasak je stavljen na podnošenje kazne i sudbine zbog počinjenog grijeha pa je djelo tako i strukturirano. Osim s Okeanidama, Prometej vodi dijalog i s Okeanom, Ijom i Hermom. Ti likovi, koji se pojedinačno pojavljuju, predstavljaju drugog glumca kojeg je Eshil dodao prvom glumcu, Prometeju. Zbor cijelo vrijeme ima važnu ulogu i pojavljuje se kao komentator radnje:

„ZBOR: Smion si ti i nimalo

Ne popuštaš pred svojim gorkim bolima,

Ali preslobodan na jeziku.“

(Eshil, 2005: 36)

U tragediji Prometej završava propadanjem u bezdan, a njegove daljnje muke tek se naviještaju: orao će mu ključati jetru svakog dana, a po noći će ona zarastati. Osim toga, bit će izložen okrutnom mraku i hladnoći. Tragedija je nedovršena jer ne dolazi do ispunjenja navedenoga. Za razliku od tragedije, u mitu Prometej završava tako što se te muke i ostvaruju, a nakon toga je Pandora pustila među ljude zle duhove koje je Prometej čuvao da im ne naštete. Budući da je mit sjevremenski i da se uzima kao apsolutna istina, mit o Prometeju nema pravi završetak. To je priča o postanku vatre i ljudskih nedaća koje i danas postoje. Nanovo se priča kada se želi podsjetiti na porijeklo postojećeg i tako nikada ne završava.

Tragedija je pisana uzvišenim stilom. Eshil ima tendenciju prema ukrašavanju i obilju metafora i poredbi, dok je mit pisan jednostavnim jezikom koji ima osobine svakog jezičnog iskaza i koji se može prevoditi na različite jezike, a da ne izgubi smisao.

Struktura prati potrebe mita i tragedije. Mit o Prometeju je prozaičan i zatvoren. Njime je rečeno sve što se htjelo reći i smatra se potpuno istinitim. Može se prepričati zbog jednostavnosti svog jezičnog iskaza. Ima takve karakteristike kako bi svatko mogao razumjeti priču o postanku određenih pojava. Tragedija *Okovani Prometej* prati zadanu kompoziciju te dramske vrste. Podijeljena je u činove i pisana u stihu, a pri tome su prisutni svi tragički elementi. Nije dovršena i pisana je uzvišenim stilom čime se povećava njezina dramatičnost nasuprot mitskoj jednostavnosti. Za razliku od mita koji samo priča priču, tragedija zahtijeva promišljanje te intelektualno i moralno angažiranje.

5. Zaključak

Mit opisuje nastanak svijeta i sve prvobitne događaje nakon kojih je čovjek postao ono što danas jest. To je priča u koju se vjeruje, osigurana od upletanja zbilje. Zbog toga se filozofija kao zagovornik razuma i prave spoznaje suprotstavlja mitologiji i pripisuje je religiji jer se ona temelji na vjerovanju. Mit čini jedan dio religije, a ritual drugi. Mit se priča uz vršenje rituala i na taj se način pamti i obnavlja. Budući da su mitovi nastali kao usmena predaja koja se ponavljala tijekom vršenja rituala, oni pripadaju usmenoj književnosti. Ispričani su jednostavno, konačno i potpuno. Tragedija je nastala iz ditiramba koji je također predstavljao dio rituala i običaja. Kasnije je izgubila obredni karakter i razvila se u autonomnu književnu vrstu koristeći samo okvir mita kako bi stvorila dramsku strukturu. Mit o Prometeju opisuje postanak vatre i ljudskih nedaća: starosti, teškog rada, slabosti, ludila, poroka i strasti. Time se potvrđuje potreba mita da opiše postanak određenih pojava. Nasuprot mitu, tragedija *Okovani Prometej* zadržava se samo na dijelu kada je Prometej okovan za stijenu kako bi se naglasak s teme o postanku mogao prebaciti na krivnju koju snosi zbog suprotstavljanja vrhovnom bogu. O tome se doznaje kroz dijalog njega i drugih likova čije pojavljivanje dijeli sadržaj u činove. Ostali dijelovi iz mita u tragediji su ili tek naznačeni, ili izostavljeni zbog drugačije strukture tragedije, što uvjetuje i manji broj likova u tragediji nego u mitu. Lik koji je prisutan u svakom činu jest zbor, važan element grčke tragedije. *Okovani Prometej* sastoji se od pet činova i ima tradicionalnu tragičku kompoziciju. U njemu se pojavljuju tipični elementi tragedije: tragični junak, tragični sukob, tragična krivnja, katarza i uzvišen stil pisanja. Cilj tragedije nije kao u mitu opisati postanak određenih pojava, nego prikazati sudbinu junaka koji pati i tako izazvati intelektualnu i moralnu angažiranost gledatelja.

6. Literatura

1. Aristotel. 2005. *O pjesničkom umijeću*. Zagreb: Školska knjiga
2. Eshil, *Okovani Prometej* u Dukat, Zdeslav. 2005. *Grčke tragedije*. Zagreb: Mozaik knjiga
3. Graves, Robert. 2003. *Grčki mitovi*. Zagreb: CID-Nova
4. Jolles, Andre. 1978. *Jednostavni oblici*. Zagreb: Studentski centar Sveučilišta u Zagrebu
5. Lesky, Albin. 2001. *Povijest grčke književnosti*. Zagreb: Golden marketing
6. Meletinski, Eleazar Moiseevič. 1983. *Poetika mita*. Beograd: Nolit
7. Sironić, Milivoj. 1995. *Rasprave o helenskoj književnosti*. Zagreb: Matica hrvatska
8. Solar, Milivoj. 1988. *Roman i mit*. Zagreb: August Cesarec
9. Solar, Milivoj. 2003. *Povijest svjetske književnosti*. Zagreb: Golden marketing
10. Solar, Milivoj. 2006. *Rječnik književnoga nazivlja*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga
11. Solar, Milivoj. 2008. *Edipova braća i sinovi*. Zagreb: Golden marketing
12. Tomić, Celestin. 1991. *Mit i religija*. *Crkva u svijetu*, Vol. 26, No. 2-3. 133-142.

Sažetak

Cilj ovog rada je usporediti mit i dramsku književnu vrstu, tragediju. Tema je uspoređivanje Eshilove tragedije *Okovani Prometej* i mita o Prometeju na razini teme, likova i strukture. Pri tom se koriste teorijska određenja tragedije i mita. Prikazano je kako mit otvara cjelokupnu kulturu i sudjeluje u njoj kroz filozofiju, religiju i književnost te na koji način tragedija prilagođava mitsku podlogu dramskoj tematici i strukturi. Istraživanjem navedenog, može se uočiti povezanost, ali i razlike navedenih djela. Fabularno, *Okovani Prometej* građen je na mitskoj priči o Prometeju. Uzima njezin okvir o postanku stvari i lik poluboga, polučovjeka koji je borac za ljudsku slobodu i napredak. U tragediji je bitna Prometejeva kazna zbog koje je okovan. U središtu su tragička krivnja i katarza, a one ne zahtijevaju širi okvir mitske priče nego samo Prometejevu zlu sudbinu. O njoj se doznaje kroz Prometejev dijalog s ostalim likovima što uvjetuje dramsku strukturu teksta i podjelu na činove. Za potrebu toga, u tragediju se uvode novi likovi grčke mitologije, ali se i izostavljaju oni koji u mitu nemaju izravne veze sa Prometejevom kaznom. Dok je jezik mitske priče o Prometeju jednostavan, u tragediji je on svečaniji i uzvišeniji što odgovara tragičkoj radnji. Mit o Prometeju stvara dobru podlogu za tragediju jer ima junaka koji je izoliran i pati, a to je dio od kojeg tragedija počinje i na kojem završava.

Ključne riječi: mit, tragedija, grčka književnost, Eshil, *Okovani Prometej*